

SİVİL TOPLUM ve DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

Selda ÇAĞLAR*

Özet

Sivil toplum, ekonomi ile devlet arasında, her şeyden önce mahremiyet alanı (özellikle aile), örgütler (özellikle gönüllü örgütler) alanı, toplumsal hareketler ve kamusal iletişim biçimlerinden oluşan bir toplumsal etkileşim alanıdır. Modern sivil toplum, kendi kendine oluşturma ve harekete geçirme biçimleri ile yaratılır. Toplumsal farklılaşmaya istikrar kazandıran yasalar, özellikle de öznal haklar sayesinde kurumsallaşır, genelleşir. Kendi kendini yaratıcı ve kurumsallaşmış boyutlar ayrı ayrı var olabildikleri halde, uzun vadede hem özerk eylem, hem kurumsallaşma sivil toplum oluşumu için zorunludur.

Yöneten- Yönetilen ayrımının keskin çizgiler ile belirlediği toplumsal-siyasal yapılarla kalıtım isteği, uygulanan siyasal rejim ve toplumun genel yapısına göre farklılık gösterir. Kalıtım, "toplumun dinamizminin, insanların tercihlerinin ve tercihlerdeki değişimlerin kesintisiz bir biçimde siyasal karar verme sürecini etkileyebilmesi" olarak tanımlanabilmektedir. Katılımcı demokrasinin de, siyasal gücün kullanımının toplumdan etkilendiği siyasal rejim olduğu söylenebilir. Bu çift yönlü etkileşimin iki önemli niteliğinden biri iletişim, diğeri ise sivil toplumun örgütlülüğüdür.

Bu açıdan bakıldığında, devlet ile sivil toplum arasında demokratik bir ilişkinin tesisinin ancak hiçbir toplumsal kesimin hakim iktidar olmaya yönelmemesi ile kayıtlı olduğu anlaşılır. Hakim ideoloji ekseninde örgütlenen totaliter rejimlerde sivil toplumun gelişmemesinin en çarpıcı örneği Doğu Avrupa ülkeleridir.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum, Demokrasi

Abstract

Relationship Between Civil Society And Democracy

Civilian society is a social interaction area, between economy and the state, composed of privacy area (especially the familial life) area of organizations (especially the voluntary ones) social movements and public communication methods, first of all. Modern civilian society is constituted by the methods of self-formation and self-motivation. The rules gain the social differences a stability are institutionalized and generalized by the subjective rights. Even the dimensions self-creative and institutionalized can exist apart, the autonomous action and the institutionazation must have been for the formation of civilian society in the long term.

The participation desire in social and political formations in where the administrators-administereds gap has been absolutely determined, differ in accordance to general structure of the society and the political regime applied-participation can be defined as the continuous influence of the social dynamism, preferences and the changes in preferences of people on the political decision process-it can also be said for the participatory democracy that it's a political regime in which the using of political power is effected by the society. The two most important characteristics of this mutual influence are the communications and the institutionization of civilian society.

From this point of view, establishment of a democratic relation between state and the civilian society requires the non-temenity of any social sector to have the ruling power. Progress of civilian society can never be claimed in totalitarian regimes organized in the axis of ruling ideology. The status of the Eastern Europe countries are the remarkable examples of this point.

Key Words: Civil Society, Democracy

* Öğr. Gör.; Trakya Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü

GİRİŞ

Birey merkezci bir toplumda bireyler, kendilerini çeşitli ilgi ve çıkar alanlarının merkezi olarak gördükleri konularda daha etkili olmayı sağlayacak dayanışmaya ulaşmak için aralarında birleşip, sivil toplum kuruluşlarını meydana getirirler. Bunlar politik sistemin öngördüğü mekanizmaların (seçim) ya da alışılmış toplumsal savaşım öğelerinin (grev) ötesinde, devletin ve yerel yönetimlerin temsilcileri ile diyaloga girerek ya da onlara baskı yaparak amaçlarına varmaya çalışırlar.

Bu tür tanımlamalar, sivil toplum olgusunun, uzun süreden beri yerleşmiş parlamenter demokrasinin ve ulusal devletin sorgulandığı, sanayi ötesi toplumların bir özelliği olduğunu gösteriyor. Oysa Batı Avrupa ve ABD'nin dışındaki ülkeler çoğu zaman ulusal devlet-kimlik sorunlarını çözemedikleri gibi, bunlarda demokrasi yerleşmemiş ya da cılız kalmıştır. Buna rağmen, genel gelişmelere ayak uydurarak, sivil toplum kıpırdanmaları az çok her yerde görülmektedir ki; bu olgu merkez-çevre ilişkilerinin bir parçası olarak algılanmalıdır.

Bu makalede, sivil toplum-demokrasi ilişkisini saptama çabası, sivil toplum-devlet ilişkilerindeki dengenin nasıl kurulacağına hizmet edecektir. Bu bağlamda birinci ana başlıkta demokratik olmayan rejimlerin toplumla kurduğu ilişkide, dengenin devlet hegemonyasına kayışı ve topluma özgür-özerk alan bırakmama eğilimlerinin totaliter rejimlerdeki ön plana çıkışı, örnek ülkelerle desteklenerek açıklanmaya çalışılacaktır. Diğer ana başlık altında ise, demokrasi-sivil toplum ilişkisi, demokrasinin çeşitli modelleri bakımından kurumsal olarak tartışılacaktır.

Totaliter Devlet ve Sivil Toplum İlişkisi

Tolstoy'un Anna Karenina romanı şu meşhur cümleyle başlamaktadır: *"Bütün mutlu aileler birbirine benzer, oysa her mutsuz aile kendine özgü bir biçimde mutsuzdur"*. Jacques Rupnik, bu cümleyi totaliter rejimlere şöyle uyarlıyor; Her bir toplum totalitarizmin mutsuz gerçeklikleri hakkında kendi deneyimlerine sahipken "parlak gelecek" rejimleri siyasal sistemleri bakımından birbirine benzemektedir. Çeşitli yazarların yaklaşımları kendi ülkelerinin durumu ve siyasal kültürlerinin karakteristiklerini yansıtmaktadır (Rupnik, 1998: 310).

Totalitarizmin tanımı gereği en güçlü olduğu yanı, yani toplumu oluşturan elemanların iktidarı elinde tutan gücün tanımladığı bütünlük dışında varlıklarının resmen yok edilmesi, aynı zamanda, süreç içinde sistemin kendisini yeniden

üretebilmesine ayak bağı oluşturacak en zayıf yanını da oluşturuyor (İnsel, 1989: 7, 23):

Totalitarizmin başta gelen karakteristiği, toplumsal etkinliğin mümkün bütün alanlarındaki bağımsız eylem bağlarını sınırlamak konusundaki sürekli kapasitesidir. Parti devlet aygıtının ve toplumsal hayatın bütün örgütlenmiş biçimlerinin kullanış tekeli güvence altına almaktadır.

Simecka'nın adlandırmasıyla, totaliter devletlerde "medenileştirilmiş şiddet" Stalin döneminin "usdışı terörist şiddetinin" yerine geçmiştir. Bu fiziksel terör olmaktan çok bir taciz, bir çeşit seçici, kansız terördür. Polis ve adalet sistemi, yürürlükteki düzenlemelere saygı gösterisinde bulunur ve soruşturmaları sabaha karşı üçte değil de, resmi saatler esnasında yapmayı tercih eder. Bu gelişme Karel Bartosek tarafından analiz edildiği gibi, komünist sistemin işlemede "itirafın rolü" olarak kusursuz biçimde gösterilmektedir. İtirafı "bireyin yalana ve yalanın araçlarına tamamen boyun eğmesi" olarak tanımlayan Bartosek, 1950'lerdeki duruşmaların "büyük itiraflardan" 1970'lerdeki normalleşmenin "küçük itiraflarına" kadar olan gelişmeyi izlemektedir. Gösteri niteliğindeki duruşmaların "büyük itirafları" medyanın önemli rol oynadığı kampanyalar sırasında yalanın kurumsallaşmasına destek olan insanlar üzerinde caydırıcı bir etki yarattı. Oysa "küçük itiraflar" sistemi içerisinde yalana baş eğme tıpkı Polonya'da olduğu gibi diğer "bağlılık yeminleri" ve yakın takibe alma-temizleme araçları kullanarak bizzat halk sayesinde elde edilmekteydi. Hedef, sisteme uyum sağlamak ve sivil toplumun ortadan kaldırılmasının son durağı olan bireyi ezmektir (Rupnik, 1998: 301).

Sivil toplum düşüncesi açık bir şekilde Sovyetler Birliği ve Merkezi Doğu Avrupa'daki totalitarizm imgeleri ve onlara karşı geliştirilen seçenekler arasındaki bölünmenin merkezinde yer almaktadır. 1970 ve 80'lerde Polonya'daki muhalif düşünce içinde (değişmez bir şekilde totaliter olarak tanımlanan) komünist iktidarın sivil toplumun diriltişi veya kuruluşuyla birlikte "yerine oturtulacağı" düşünülüyordu. Adam Michnik'in meşhur "yeni evrimciliği" muhalefet parti devletine seslenmeyi bırakıp toplumun kendisine seslenmeye başlayınca esas dönüm noktası olmuştu. Parti sivil toplumun sürekli bir örgütlenme süreciyle özgürleşmesiyle birlikte devlete geri götürülmeliydi.

Doğu Avrupa'da hüküm sürdüğü 40 yıllık süre içinde kendisine özgül bir toplumsal meşruiyet tabanı oluşturamamış, iktidarın köklerini özerk bir toplumsal dinamiğin beslediği sahalarda geliştirememiş, II. Dünya Savaşı sonrasının getirdiği bloklar arası çatışma

ortamı sayesinde iktidarını demir yumrukla elinde tutmayı başarmış olan komünist rejimlerin bugün artık yeniden toplumsal meşrutiyet ve toplumsal taban bulmaları mümkün görünmemektedir (İnsel, Kasım 1989: 23).

L.M. Vorontsove ve S.B. Filatou tarafından tüm Rusya'yı kapsayacak şekilde yapılan genişçe bir anketten anlaşıldığı kadarıyla Rusya'da halkın büyük bir kısmı demokratik değerleri talep ederken, komünist rejimin tekrar kurulmasından da büyük bir korku duymaktadır. Bu araştırmaya göre, Rusya'da vatandaşların demokratik hak ve talepleri içinde en fazla yeri dini haklar kapsamaktadır. Ankete katılanların %74'ü din ve vicdan özgürlüğüne öncelik verirken, %72'si insan hakları %68'i ifade özgürlüğü, %59'u hukukun üstünlüğü, %30'u ise parlamenterizmden yana tercihte bulunmuştur (Çaha, Güz 1999:24; Varontsove and Filatov, ty: 24-30).

Macarların, Polonyalıların ve Çeklerin tarihi, batılı modele uymayabilir, ancak doğulu ya da Rus modeli ile daha az ilgisi vardır. Kundera'nın batıya kültürel yakınlığı ve Doğu tarafından "siyasal kaçırılış" arasında ikiye bölünmüş olarak görüldüğü Doğu Avrupa'nın trajedisi üzerine savları bu iddiayı bir adım ileri götürmektedir. Devlet ve ideolojisine "Sezarist-Papacı itaat geleneği ve Rusya'da sivil toplum kavramının yokluğu, Rusya ve Avrupa'yı birbirinden ayıran merkezi tarihsel ve kültürel özellikler olarak görülmektedir (Rupnik, 1998: 312; Kundera, 1983: 3-22).

Çin'de komünist rejim döneminde sivil toplum adına hiçbir oluşum söz konusu olmadığı için bu yönde atılmış adımlar daha işin başında yarıda kalmıştır. 1989 yılında Pekin kentinde başlayan öğrenci hareketi bu bakımdan kentteki diğer insanları da aynı yönde harekete geçiremediği için başarılı olamamıştır. Ayrıca Mao döneminde Çin halkı üzerine serpiyen korku perdesi de rejime karşı alternatif hareketlerin cesaretini kırmıştır. Mao döneminde yaygın istihbarat ağı oluşturmak için hükümet, komşusunun rejimin aleyhine olan davranışlarını veya yanlışlarını ihbar edenleri ödüllendirmiş ve bu politika toplumun bir araya gelme cesaretini kırmıştır. Buna rağmen 1990'ı yıllarda Çin'de başlayan özelleştirme süreci ve Çin'in Amerika ile başlattığı ilişkinin buradaki komünist rejimin akıbeti hakkında bizlere bir ön bilgi vermektedir (Çaha, 1999: 119).

1960'lı, 70'li yıllardaki haliyle sosyalizm hareketi kitlesel yükselişlerin kaynağındaki arayış ve beklentileri karşılayamamış, başlangıçta var olan güçlü umudu, tavrı alış ve yönelimleri ile adım adım kırmıştır. Girilmekte olan yeni çağı

karakterize eden dinamiklerin ve bunların sunduğu imkanların kavranabilmesi de eksik kalınca sosyalizm hareketi, o yeni gelişmelerin artık belirgin biçimde öne çıktığı 1970'lerin sonlarında, o gelişmeleri anlamaya ve yorumlamaya yönelmiş bir entelektüel dünya üzerinde on yıllardır sürdürebildiği öncü ve belirleyici konumunu hem Doğu Avrupa hem de Sovyetler Birliği'nde 80'lerin sonunda yitirmiştir.*

Demokratikleşmenin Öncülü Olarak Sivil Toplum

Sivil toplum, gönüllü, kendi kendini oluşturan, kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde örgütlü bir sosyal yapıdır.** Bu yapı, yasal düzen veya ortak kuralları dizisi gibi özgürlüklerin ve özerkliklerin güvencesi olan kurumlaşmış bir temele oturur. Bu hem devlet iktidarını sınırlayıcı, hem de o iktidarı hukuka dayandığı sürece meşrulaştırıcı bir gücü bağrında taşır. Dolayısıyla sivil toplum devletten özerk olmayı içerir ama, ondan yabancılaşmayı zorunlu kılmaz. Bir başka deyişle, sivil toplum devlet iktidarına karşı dikkatli ama, saygılıdır.

Bu özelliğiyle sivil toplum, devletle bir bağa sahiptir ne var ki, formal bir devlet iktidarı elde etmeye yönelmez. Bunu, hem farklılığı ve çoğulluğu, hem nispiliği barındırdığı için yapar, yani sivil toplumda hiçbir grup, topluluk ve/veya şahsın çıkarların tümünü temsil etme arayışı olamaz.***

O halde "yurttaşların ruhunu ele geçirmeme" sadece sivil toplumun demokratikleşmesinin sağlanması için değil, demokrasinin tikanıklıklardan arındırılması için de ön koşuldur. Bu önkoşulu netleştirmek için, demokrasi sivil toplum ilişkisi üzerinde durmakta fayda var.

Sivil toplum-demokrasi ilişkisi açısından iki eğilim vardır. İlkinde sivil toplumun anlamı ve gerçekleştirilebilecekleri konusunda tam bir

* Sosyalizmin çöküşü ve nedenleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Laçiner, Mayıs 1989: 19-32)

** Larry Diamond öz olarak benzer bir tanım yapmıştır.

*** Bu açıdan bakıldığında devlet ve sivil toplum arasında demokratik bir ilişkinin kurulmasının, ancak hiçbir toplumsal kesimin hakim iktidar olmaya yönelmemesiyle, dolayısıyla hiçbir hakim ideolojinin veya tek gerçeğin rehberliğine ihtiyaç duyulmamasıyla kayıtlı olduğu anlaşılır. Doğu Avrupa toplumlarının durumu buna örnektir. Keane'nin örneği destekleyen sözü; "Sivil toplum ve devlet içerisinde yurttaşların ruhunu ele geçirmeye çalışan bütün kibirli ortodoksilerin varlığı despotizmi yaratma tehlikesini de beraberinde getirir." Ali Yaşar (Sanbay, 1998: 29)

teslimiyet ve inanmışlık haleti ruhiyesi hakimdir. "Demokrasi büyük liderler tarafından değil, yetkin ve sorumlu yurttaşlar tarafından güvence altına alınabilir" sloganı etrafında bir araya gelen bir kısım düşünür, yurttaşların siyasal eğilimin nesnesi değil, öznesi haline gelmesinin ancak sivil toplum örgütleri aracılığıyla gerçekleşeceğini savunarak, sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına olağanüstü önem yüklemektedir. Karşıt görüşteki ikinci eğilim ise, sivil toplum nosyonunun taşıdığı belirsizlikler, zaman ve mekana göre farklılaşan, hassaslaşan doğası yüzünden sivil toplum düşüncesinin eleştirel bir tarihini yeniden yaşamaktadır. Sivil toplum alanının katıksız özgürlüğün ideal alanı olmayacağını, onun mikro dünyalarında çok sayıda çatışma ve güç odakları ve dolayısıyla sömürü baskı ve dışlama noktaları-olduğunu savunan eleştirel yazarların çıkış noktaları sivil toplum kuruluşlarının her zaman demokrasinin yerleşmesine ve pekişmesine hizmet etmeyeceği görüşüdür. İster övücü olsun ister eleştirel olsun her iki yaklaşımın da ortak noktası "demokrasinin sağlanması-pekiştirilmesi" sorununa sivil toplum açısından yaklaşmasıdır (Tosun, Şubat 2000: 52-53, 130).

Sivil toplum kavramı, bir kez biçimsel demokrasi düzeyine ulaşıldıktan sonra sürecin nasıl sürdürebileceği yeniden üretilebileceği ve derinleştirilebileceğiyle ilgili sorunlar da dahil olmak üzere, otoriter devletlere sahip toplumlarda demokratikleşmenin önkoşullarıyla ilgili güncel kaygıların merkezine oturmuştur. Liberal demokratikleşmenin başarıları sivil toplumun gelişmesine dayanarak açıklanır. Örneğin Diamond, sivil toplumun çoğulcu ve piyasa yönelimli doğasının, onu, toplumdaki işlevsel ya da siyasal bir mekanı tekelleştirmeye çalışan dinsel, etnik, devrimci ya da milleneryan örgütlenmelerle bağdaşmaz hale getirdiğini iddia eder. Örgütler "şiddetten kaçınır", "sivil" olarak nitelemenin "vazgeçilmez bir koşulu" olarak "çoğulculuğa saygı" da duymalıdır.

Beckman'a göre eğer sivil toplum liberal demokratik bir siyasal düzenin ortaya çıkmasını ya da sürdürülmesini destekleyen toplum veçheleri olarak tanımlanırsa, sivil toplumun demokrasi için neden önemli olduğunu açıklamak için hiçbir kurama ihtiyacı yoktur (Beckman, Haziran 1999: 3). Sivil toplum devlet ilişkisinin belirlenmesine hizmet eden bir kavram olarak, siyasal demokrasi tek başına ele alınamaz. Devlet ile birlikte yaşama kavramları, üretimin toplumsal örgütlenmesinde, ülke topraklarında, etnisitede, cinsiyette, dinde ideolojide vb. Çeşitli kökleri bulunan çatışmaların parametreleri içinde oluşur. Çatışmalar, öncelikle örgütlenmelerin temsil ettiği çıkar grupları ile devlet arasındaki ilişkide değil,

bizzat bu çıkar grupları arasındaki, örneğin sermaye ile emek, toprak sahipleri ile kiracılar, kendilerini tehdit altında ya da nimetlerden mahrum kaldıklarını hisseden cemaatler, kadınlar ile erkekler, rakip dünya görüşlerine ve toplum stratejilerine sahip hareketler arasındaki ilişkide oluşurlar. Birlikte yaşama bir bütün olarak ele alındığında, bir sivil toplumun demokratik potansiyelini (ya da bunun eksikliğini) anlayabilmek için belirleyici olan grup çıkarları izlenirken, siyasal talepleri (örnek : örgüt, konuşma, toplanma hakları vb.) hakların dile getirilme biçimleri de önemlidir. Beckman'a göre, kavramı liberal gündeme daha az bağlı olacak ve daha karmaşık ve liberal olmayan gerçekleri de düzenleme yeterliliğine sahip olacak şekilde genişletmek gerekiyor.*

Robert Putnam'ın İtalyan siyaseti ile ilgili "Making Democracy Work (Princeton University Press, 1993)" adlı incelemesinde merkezi değişken sivil toplumdan çok "yurttaş bağlılığı", "yurttaş topluluğu" ya da "yurttaş geleneği"dir, fakat bu ikisi büyük ölçüde örtüşür.

Putnam'ın inceleme konusu İtalyan bölgesel yönetimi ve 1970'de kurulan bölgesel siyasi yapıların performansındaki büyük farklılıkları açıklamak için yola çıktı. Şöyle bir açıklama getirdi: Güney İtalya ile Kuzey İtalya arasındaki muazzam farklılıklar, farklı yurttaşlık geleneklerinden kaynaklanır. Demokrasinin sorunlarını anlamak konusunda sivil toplum yaklaşımlarının sınırlılıklarını gösteren bu çalışma sonucuna göre; İtalya örneğinde yurttaşlık ya da sivil toplum gelenekleri diktatörlüğe karşı demokrasi tartışmasına fazla bir katkı yapamaz. İtalyan faşizmi kuzeydeki Po Vadisi'nde doğmuş, gelişmiş ve güçlenmiştir.

Therborn'un Putnam'ın çalışması ve başka verilerle desteklediği makalesinde İslam sivil toplumuna yaptığı vurgu dolayısıyla betimlediği, "klasik ve bu günkü anlamda Avrupa türü bir sivil toplumun fazla bulunmaması demorasiyi ne istikrarsızlığa ne de başarısızlığa mahkum eder. Sivil toplum normu gerçekliliği karşıladığı ölçüde, demokratik bir siyasi yapı için iyi bir zemindir. Demokratikleşme sorunlarına başka açılardan yaklaşmak daha yerinde olacaktır" şeklindedir (Therborn, 1999: 62-64.).

Hebarmas'ın "Demokrasinin Üç Normatif Modeli" adlı makalesinde yer alan demokratik siyasetin liberal – cumhuriyetçi ve müzakereci modelleri arasındaki ayrımın ortak platformu sivil

* Beckman, İslami sivil toplumun demokratikleşmede rolün kavramsal düzeyde tartışılması yanında ampirik olarak da ele alınması gerektiğini belirtiyor. (Beckman, Haziran 1999: 5)

toplum alanının yapılanması sorunudur. Liberal demokratik süreçte toplum, özel kişiler arasında piyasanın düzenlediği bir etkileşimler ağı olarak tanımlanmaktadır. Bu ağ içinde sivil toplum da piyasa yönelimli ilişkilerin belirlediği bir alan olarak değerlendirilmektedir. Cumhuriyetçi görüş ise, tekil toplulukların birbirlerine bağımlılıklarının farkına vardıkları, dayanışma ve ortak yarar arzusuyla bir araya geldikleri bir toplum modeline dayanır. Burada sivil toplum kamu idaresinden ve piyasadan bağımsız bir özerklik temeline oturtulmaktadır. Bu temel yurttaşların kendi geleceklerini belirlemesi için bir ön koşul olarak kabul edilir.* “Yurttaşların geleceklerini belirleme praksişi anlamında siyasetin paradigması piyasa değil, diyalogdur” (Tosun, 2000: 53).

Habermas’ın söylem kuramına dayandığı müzakereci demokrasi modelinin temelini ise merkezsizleştirilmiş bir toplum imgesi oluşturmaktadır. Bu yapı içinde sivil toplum, idari mekanizmalardan olduğu kadar ekonomik sistemden ayrı duran özerk kamusal alanların toplumsal temelini oluşturacaktır. Söz konusu modelin başarısı toplu eylemde bulunan yurttaşlara değil; buna denk düşen iletişim usullerinin ve koşullarının kurumsallaştırılmasına bağlanmıştır.

Benhabib’in müzakereci demokrasi modelinde de öncelikle sivil toplum örgütlerinin kendi içlerindeki tartışma, iletişim ve kalıtım süreçlerinin demokratikleştirilmesi gerekmektedir.

Eğer sivil toplum maksimalist, uzlaşmaz çıkar gruplarını veya antidemokratik araç ve yöntemleri kullananları içeriyorsa, demokrasiyi geliştirmeye yönelik beklentileri karşılayabilecek söylemsel ve iletişimsel koşulların kurumsallaşmasına hizmet edemez. Sivil toplum içindeki karmaşık ve parçalanma farklılaşmış biçimler ve süreçlerin işleyiş yönü demokratikleşmenin yönünü de belirleyecektir. Bu bağlamda demokrasi ancak yurttaşların kamusal alandaki taahhütlere geniş katılımının sağlanması, sivil topluluk ve problem çözme kapasitelerinin harekete geçirilmesi ile güçlenir.*

İlter Turan’ın “Sivil Toplum” Sempozyumunda sunduğu bildiriden

* Ayrıntılı bilgi için bkz. (Habermas, 1999, 37-40)

* Tosun’a göre; kamusal alanın mikrodünyaları olan sivil toplum örgütlerine katılım ya da bu örgütler aracılığıyla makro düzeyde alınacak kararların kolektif hale getirilmesi yoluyla demokratik meşruiyetin temeli de sağlanmıştır. Tosun bu makalesinde örgüt içi katılım ve diyalog süreçlerini demokratikleşme – sivil toplum ilişkisinin görülmeyen yüzü olarak yorumluyor. (Tosun, 2000: 53).

aktaracağımız bizim de katıldığımız görüşleri yukarıdaki tartışmalara ampirik olarak da sonuç getirmesi açısından önemlidir. Turan, şu soruyu soruyor: “sivil toplum olup da, siyasal demokrasiye sahip olmayan ülke var mı?” Eğer varsa o zaman bu iki kavram eş anlamlı değil, eğer yok ise, o zaman sivil toplum ya demokrasinin bir ayrıntısı ya da kendisidir”. Yanıtını da iki örnek ülkedeki gözlemleriyle destekleyerek, sivil topluma sahip olduğu halde Franco İspanyası ile Pinochet Şili’sinin siyasal demokrasiye sahip olmadığı çünkü bu ülkelerde devletin toplumsal yaşamın her alanına “nüfuz etme çabasında olmadığı” yönünde veriyor. Bu ülkelerde devletin ideal toplum kurmak için toplumun her kesimini harekete geçirip, herkesi kendi üzerine düşen görevi yapmaya zorlamadığı, siyasi, iktisadi ve toplumsal alanların farklı olduğunu kabul ettiğini belirtiyor. Bu devletlerin iktisadi ve sosyal alanın siyasal alana müdahalesine izin vermediğini, eğer siyasi alana diğer alandan müdahale girişimleri olursa siyasi otoritenin bunu bastırdığından söz ediyor (Turan, 1991: 28).

İlter Turan, İspanya’nın kısa süre içerisinde siyasal demokrasiye geçebilmesini de demokratik toplumun ön koşulu olarak nitelendirdiği sivil toplumun, demokrasi bulunmamasına rağmen İspanya’da yaşayabilmiş olmasına bağlıyor. Yani demokratik olmayan rejimlerde de sivil toplum demokrasiye geçiş aşamasını sağlayabilen bir işlev üstlenir.

Sivil toplum – demokrasi ilişkisini belirlemek için sivil toplum ve devlet arasındaki güç dengesinin nasıl kurulacağına da hizmet edecektir. Ergun Özbudun, “Demokrasinin konsolidasyonu sivil toplum ile siyasal toplum arasında dengeli ilişkiyi gerektirir şeklindeki savını aynı çizgiyi savunan Linz ve Stepan’ın düşünceleri doğrultusunda şöyle açıklıyor :

“Sivil toplum olsa olsa demokratik olmayan bir rejimi yıkabilir. Ne var ki, tam demokratik geçiş ve özellikle demokratik konsolidasyon siyasal toplumu zorunlu kılar. Sadece sivil toplum ile siyasal toplumun ayrılığı değil, tamamlayıcılıklarını da vurgulamak önemlidir... Demokratik bir toplulukta sivil ya da siyasal toplumun savunucuları, çoğunlukla diğerinin normal gelişimine örtük bir şekilde hasım bir söylem ve uygulamaları benimserler... Siyasal toplumun demokratik liderleri, tarihsel rolünü oynamış olan sivil toplumun normal demokratik siyasetin gelişmesine izin verecek şekilde hareketsizleştirilmesi gerektiğini sık sık ileri sürerler. Bu tür bir tartışma kötü demokratik kurum ve kötü demokratik siyasettir. Siyasal seçenekler üretme ve hükümeti ve devleti

denetleme kapasitesine sahip sağlıklı bir sivil toplum geçişleri başlatmaya, geri dönüşlere direnmeye, geçişleri tamamlamaya, demokrasiyi konsolide etmeye ve derinleştirmeye yardımcı olabilir. Bu nedenle, demokratik sürecin bütün aşamalarında canlı ve bağımsız bir sivil topluma paha biçilmez. Öncelikle sivil topluma konumlanmış demokratik grupların zaman zaman siyasal toplumun gelişimi için ortaya çıkarabileceği tehlike, sivil topluma uygun örgütlenmenin normatif tercihlerinin ve tarzlarının, siyasal toplum örgütlenmesinin cazip ya da tek meşru tarzı sayılmasıdır" (Turan, 1991: 28).

Ergun Özbudun'un "sivil toplum olsa olsa demokratik olmayan bir toplumu yıkabilir" saptamasında da iki temel sorun ortaya çıkar, her ikisi de demokratik güçler için en çok manevraya ihtiyaç olan yerle ilgilidir. İlk olarak, dışarıdan siyasal sisteme karşı çıkmak ve yıkmak (elbette aynı zamanda rejimdeki bölünmelerden yararlanmaya çalışarak) gerekir mi? Ya da içeriden (mevcut kurumlar ve partiler, temsil ve yönetim aygıtları içinden) siyasal sistemi değiştirmeye çalışmak mümkün müdür; ya da anlamlı mıdır? Bu tür toplumlarda her iki yöntemi de savunanlar vardır. İkincisi, devletin fazlasıyla baskın olduğu toplumlarda devlet ile toplum arasındaki güç dengesinin değiştirileceği sorunudur. Bunun da iki yanıtı vardır. İnsanlar ya mevcut koşullar altında doğrudan sivil toplum içinde demokratikleşmeyi geliştirmenin mümkün ve gerekli olduğuna inanırlar ya da ilk önce parti ve devlet kurumları gibi siyasal araçlar yaratabileceğini veya bunların ele geçirilebileceğini, ondan sonra sivil hakların ve "iyi" bir sivil toplumun siyasal olarak kolaylaştırılabileceğini ve yapılması gerektiğini düşünürler. Örneğin, bir çok siyasal eylemci şunu ileri sürer. Sivil toplum içinde anlamlı çalışma için alan, "yukarıdan" yaratılmalıdır; Çünkü yığınlar ancak örgütlendiğinde etkin rol alabilir, düşüncelerle rekabet edebilirler. Diğer uçta, gelişme yönelimli bir çok sivil toplum kuruluşu lideri, her şeye rağmen nisbi özerk çalışma için yeterince alan bulunduğunu dolayısıyla sivil toplumu güçlendirmeye (başka bir gelişmeyi, eleştirel bilinci, insan haklarını ve gayri resmi örgütlenmeyi teşvik ederek), öncelik vermenin anlamlı olduğunu iddia ederler. İlk önce devleti devirmek zorunda kalmadan ve doğrudan rejime meydan okumaktan ve böylece yıkıcı baskıyı kıskırtmaktan uzak durularak genel olarak toplumda "aşağıdan" demokratikleşmenin desteklenebileceğini söylerler.

SONUÇ

Putman'ın İtalya'dan verdiği sivil toplum örneğinde de modern siyaset biliminin, demokrasinin koşullarını araştırmada siyasal kurumların ötesinde "toplumsal" araştırmaya girişmekten ne kadar uzak olduğu görülebilmektedir.

Sivil toplum ve demokrasi kavramlarının kurumsal (ve pratik) formülasyonları sadece Doğu Avrupa'ya değil, Avrupa ve Kuzey Amerika'nın tamamen dışında kalan siyasal sistemlere de çevrilmesine rağmen yüzyılın sonunda durum hala budur. Bu düşünüş iki kola ayrılır. Birini totaliter bir devleti, hesaplaşma ve askeri baskıdan kaçınacak şekilde geriletmenin şiddet içermeyen ve silahsız bir yolunu bulmaya çalışan Doğu Avrupalı bilim insanları ya da eylemciler geliştirdi. Diğer ise, demokrasiye geçişlerin ve demokrasinin, özellikle yoksul kıtalarda sürdürülebilirliği ile ilgili bir kaygıdan kaynaklanır. Şimdiye kadar, batılı olmayan toplumlar üzerine yapılmış tarihsel araştırmalar devlet, toplum ve demokrasi ile ilgili temel konuları gündeme getirmekte sistematik ve bağımsız bir kullanıma sokulmamıştır. Bu durum bugünün araştırmalarını ve tartışmaları, bazen Alman, bazen Fransız ya da İngiliz ve bazen de Amerikan olan Batı modelini bir karşılaştırma çerçevesi olarak kullanma eğilimiyle karşı karşıya bırakır. Toplumsal örgütlenmenin özgül tarihsel ve yerel veçheleri hesaba katılarak, bir demokratikleşme sürecinin, farklı devlet biçimleriyle ilişkisinin farklı veçheleri arasında ayrımlar konulduğunda sorular da artacaktır.

KAYNAKÇA

- Beckman, Björn, (1999). "Demokratikleşmeyi Açıklamak, Sivil Toplum Kavramı Üzerine Notlar", *Sivil Toplum Demokrasi ve İslam Dünyası*, Editörler : Özdalga Elisabeth, Persson Suna, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Çaha, Ömer, (Güz 1999). "Liberal ve Sosyalist Ülkelerde Sivil Toplum", *Liberal Düşünce*, Cilt 4, Sayı 16.
- İnsel, Ahmet. (Kasım 1999). "Leninizm Sonrasına Doğru Yürüyen Doğu Avrupa", *Birikim*, Sayı 7.
- Laçiner, Ömer. (Mayıs 1989). "Yeniden Sosyalizm ve Sosyalizmle Devrim", *Birikim*.
- Özbudun, Ergun. (1999). "Türkiye'de Sivil Toplum ve Demokratik Konsolidasyon", *Sivil Toplum Demokrasi ve İslam Dünyası*, Editörler : Elisabeth, Suna Persson, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

- Rupnik, Jacques. (1998) "Totalitarizmin Yeniden Değerlendirilmesi", *Sivil Toplum ve Devlet*, Der. Jean Keane, Ayrıntı Yayınları.
- Sarıbay, Ali Yaşar. (1998). *Siyaset, Demokrasi ve Kimlik*, Ata Kitapevi, Bursa.
- Therborn, Göran. (1999). "Sivil Toplum Ötesi : Demokratik Deneyimler ve Orta Doğuya Uygunlukları", *Sivil Toplum Demokrasi ve İslam Dünyası*, Editörler : Elisabeth, Suna Persson, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tosun, Gülgün Erdoğan. (Şubat 2000) "Sivil Toplum Örgütleri İçinde Katılım ve Örgüt İçi Demokrasi", *Birikim*, Sayı 130.
- Törnquist, Olle. (1999). "Sivil Toplum ve Bölünen Siyasal Yapı: Endonezya'da Demokratikleşme Sürecinde Halk Hareketleri", *Sivil Toplum Demokrasi ve İslam Dünyası*, Editörler : Elisabeth Özdalga, Suna Persson, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Turan, İlter. (1991). "Sivil Toplum Kurumları ve Özerklik", *Sivil Toplum*, Editör : Yurdakul Fincancı, TÜSES, İstanbul.